

Daphne

Årgång 21
Nr 2 2010

Daphne

Utkommer med 2 nummer/år och ges ut av Botaniska Sällskapet i Stockholm i samarbete med Upplands botaniska förening.

Redaktion

Redaktör

Hans Rydberg
Ek, Västergården, 646 91 Gnesta
0158-10722, 070-394 43 63
hans@cmag.se
Teknisk redaktör
Staffan Kihl
08-7110296, 070-288 88 97
s.kihl@telia.com

Botaniska Sällskapet

Botaniska institutionen
Stockholms Universitet
106 91 Stockholm
E-post: styrelsen@bsis.org
Hemsida: bsis.org
Bankgiro: 5272-8193
Plusgiro: 196094-7
Medlemsavgift: 150 kr/år.

Upplands botaniska förening

c/o Avdelningen för växtekologi
Villavägen 14
752 36 Uppsala
E-post: botaniska.sektionen@gmail.com
Hemsida: sbf.c.se/BSU
Plusgiro: 327956-9
Medlemsavgift: 100 kr/år.

Prenumerationer

Ingår i årsavgiften till resp. förening.
Avgift för separat prenumeration (150 kr/år)
sätts in på resp. förenings postgiro.

Adressändringar

Meddelas resp. förening via post eller e-post.

Kontakt

Frågor, material till tidskriften etc. kan skickas till någon i redaktionen eller via e-post till daphne@bsis.org

Årgång 21 nr 2 2010
ISSN 1101-5527
Rentryck AB, Tullinge

Bidrag till Daphne mottages tacksamt!

Manus skickas till redaktören via post eller e-post eller till daphne@bsis.org.

Instruktion till författare

Vi ser gärna att du skriver manuskript på dator i något ordbehandlingsprogram. Kontakta redaktionen om du inte kan leverera materialet i digital form. Det redaktionella arbetet underlättas betydligt om vi får filen med manuskriptet via e-post, på diskett eller CD-skiva. Vi kan läsa de flesta ordbehandlingsprogram direkt. Om du använder ett ordbehandlingsprogram som är ovanligt idag, tag kontakt med redaktionen. Gör eventuella tabeller eller uppställningar med hjälp av tabulatorer (ej mellanslag) mellan kolumner. Bifoga gärna utskrift.

Börja alltid manuskriptet med titeln på artikeln följt av namn på författaren/författarna. I slutet av artikeln ska eventuell citerad litteratur samlas under rubriken "Litteratur". Vi ser gärna att artiklarna illustreras. Har du problem med lämplig illustration, ta kontakt med redaktionen i god tid så kan vi säkert hjälpa till. Manuskript kan vara korta eller långa. Planerar du ett manuskript på mer än tio sidor - tag kontakt med redaktionen i god tid! Om du skickar manuskript till "Medlemstorget" är kraven på utformningen lägre ställda - se för övrigt presentationen i detta nummer av Daphne. Har du några frågor är du välkommen att höra av dig till redaktionen.

Omslagsbild: Röd näckros, *Nympaea alba f. rosea*.
Foto: Staffan Kihl

Redaktören har ordet

Utanför arbetsrummet breder stjärnhimlen ut sin gardin över en svart oändlighet. Innanför det nedisade fönstret sitter jag krumböjd över ett mikroskop och ser sporer dansa omkring på ett objektglas. Två världar, så påtagliga, men ändå så fjärran. Genom tekniken möter vi världar vi inte trodde fanns. Optiken avslöjar nya universum utanför vårt medvetande i en ofattbar oändlighet – kanske finns det ett oändligt antal universum. Tanken svindlar. Och hur är det med världen i den andra änden – mikrokosmos? I Lennart Nilssons bok "Nära naturen" - den med Cossus-larven på järnvägsrälsen - kan vi se bilder på namnlösa organismer i 170 000 gångers förstoring. Kommer denna värld någonsin få sin artportal, sin nationalnyckel, eller kommer dessa djur endast bära vittnesbörd om att det kan finnas ännu mindre, ännu mer oåtkomliga varelser som kräver allt bättre optisk utrustning för att avslöjas.

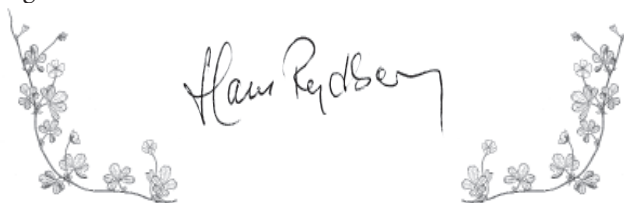
Mitt emellan dessa oändligheter föds en slags ödmjukhet, en respekt för det vi har omkring oss och om människans litenhet. Kunskapen finns i nuet, i det vi kan betrakta, och vi känner oss hemma i allt det bekanta eller åtminstone i det som finns inom möjlighetens snäva ram. Därför går vi omkring på ängarna med luppen dinglande om halsen, därför sitter vi i gömslet och studerar orrarnas vilda spel på myren, därför följer vi havssköldpaddornas färd mot havet, därför beundrar vi lunglaven på den gamla aspen.

Det finns två områden inom biologin där vi människor ofta tror oss veta mer än vad vi vet. Det ena är samspelet mellan det levande och dess omgivning – ekologin, det andra är den biologiska mångfalden och hur den bäst

ska bevaras. Sanningen är att dessa ämnesområden är så ofantliga att all världens sammanlagda kunskap knappast ens lämnar ett bidrag till förståelsen för hur allt hänger ihop. Livet under dina fotsulor, där du står i skogsbacken och skådar ut över landskapet, är så mångfasetterat, så artrikt och så komplext att vi bara kan beskriva vissa delar av de processer som där äger rum i den smältdegel av bakterier, nematoder, svampar, insekter, spindeldjur och alla obeskrivna varelser som vi inte ens kan se i våra mikroskop. Kemiska och fysikaliska förlopp, abiotiska eller alstrade av organismerna själva, påverkar nya processer i tid och rum. Under ytan sker en terrorbalans – en krigföring på mikroskopisk nivå – där vinnare och förlorare ständigt avlöser varandra. Mångfald är allt detta och mycket mer. Ett ekologiskt tänkande är mer än att kunna sopsortera!

Vi kanske måste stanna till ibland, bli litet ödmjuka inför det fantastiska som bygger upp det liv, den natur vi känner, och inte förledas tro att vi med den ringa kunskap vi besitter kan framföra oemotsägliga sanningar om hur natur ska skötas, hur mångfald ska bevaras och var naturvårdspengar ska sättas in för att vara mest kostnadseffektiva.

Jag återvänder till mitt mikroskop, inser min begränsning och känner mig trygg i den. Min förhoppning är att människors engagemang för naturen i framtiden inte bara omfattar vackra och ståtliga arter som vargar, orkidéer och örnar utan även inbegriper de små, de namnlösa, ibland rätt fula, men ack så viktiga organismerna som vi inte kan se men som förmodligen är en förutsättning för att du och jag ska finnas till.

Hans Redberg

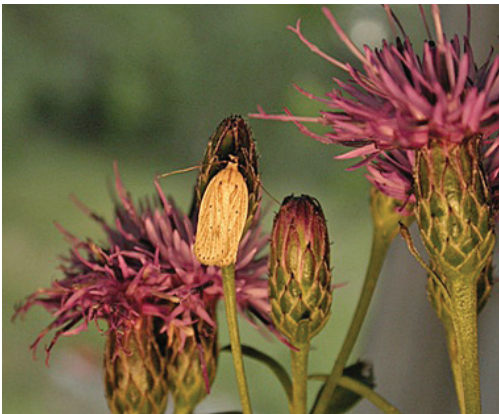
Åtgärdsprogram för ängsskäreplattmal

ELISABET ODHULT

Under 2010 fastställde Naturvårdsverket ett åtgärdsprogram för bevarande av ängsskäreplattmal (Björklund 2010). Ängsskäreplattmalen, *Agonopterix bipunctosa*, är en liten nattaktiv fjäril som trivs på slåtterängar med ängsskära. Fjärilen är i Sverige en östlig art och är idag endast känd från enstaka lokala förekomster i Uppland, Östergötland, Blekinge och på Öland. Utanför Sverige är arten endast säkert konstaterad i Lettland och England. Troligen finns en fjärdedel av världspopulationen i Sverige, vilket ger oss ett stort bevarandansvar. De flesta lokalerna finns i Uppland.

Ängsskären ett måste

Ängsskären är ett måste för ängsskäreplattmalen, vars svarta larver endast kan utvecklas i bladrör på ängsskära, *Serratula tinctoria*. I maj – juni viker larven ett ängsskäreblad längs med mittnerven och spinner ihop det till ett bladrör. Larven äter av toppen på bladet och förpuppar sig sen i marken och kläcks till en fjäril i början av juli.

Ängsskäreplattmal

Hotad av minskad tillgång på värdväxten ängsskära

Inventeringar i Uppsala län under 2006 – 2007 visar att både ängsskären och ängsskäreplattmalen har minskat kraftigt alternativt försvunnit från många lokaler den senaste 15-årsperioden. Ängsskären gick in som missgynnad (NT) på rödlistan 2010 medan fjärilen är klassad som sårbar (VU) i Gärdenfors (2010). Arealen lämpliga livsmiljöer har minskat kraftigt under hela 1900-talet, bland annat genom skogsplantering, igenväxning och omläggning av ängsmark till vallodling. Den mest gynnsamma skötseln för ängsskären och ängsskäreplattmalen verkar vara sen slåtter som utförs i mitten – slutet av augusti. Bete fungerar om man släpper på djuren sent och har ett lågt betetryck. Det är viktigt att det finns buskar i ängs- och betesmarken som ger låt åt fjärilen. En annan biotop som är viktig är kraftledningsgator.

Åtgärder

De viktigaste åtgärderna som föreslås i programmet är inventeringar, restaurering av livs-

Blad hoprullat av ängsskäreplattmal.

miljöer och anpassad hävd i form av bete eller slätter. Förutom ängsskäreplattmalen gynnas förstås ett flertal andra rödlistade insekter av åtgärderna.

Botanisternas insamlande av uppgifter om ängsskära och inrapportering i Artportalen (www.artportalen.se) ger värdefull kunskap i arbetet med att bevara ängsskäreplattmalen och andra insekter som är beroende av ängsskära.

Läs mer i åtgärdsprogrammet som kan laddas ner från Naturvårdsverkets hemsida <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-6343-6.pdf>.

Kontakt: Elisabet Odhult, Länsstyrelsen i Uppsala län, 018-19 52 02

Referenser

- Björklund, J.-O. 2010: Åtgärdsprogram för ängsskäreplattmal 2010-2014. Naturvårdsverket 2010, rapport 6343.
- Gärdenfors, U. (ed.). Rödlistade arter i Sverige 2010. Artdatabanken, SLU. Uppsala.

Larv av ängsskäreplattmal.

Kraftledningsgator är en kulturskapad miljö som fungerar som refuger för många växter och insekter som är beroende av liknande ursprungliga biotoper. Ledningsgata i Lingnåre i Hållnäs, Uppland. Foto alla bilder i artikeln: Jan-Olov Björklund.

Fyndet vid Tranemåla Gård

SONJA STRÖMKVIST BLYCKER

I mars för två år sedan, alltså 2009, bodde jag under tre veckor som stipendiat på Tranemåla gård, som ligger två mil norr om Karlshamn i Blekinge. Tranemåla Gård ingår i Erik och Ebba Larssons samt Sture Rignells stiftelse. Stiftelsens ändamål är att främja skogsforskning med biologisk eller ekologisk inriktning.

Här ville jag bland annat se på nära håll knoppar av bok och sykomorlönn, numera tysklönn, som växte runt den gamla gården, och göra målningar av dem.

I Sörmland, kring Julita, där jag har mitt hem, finns ett fåtal bokar och alltså ingen typisk bokskog och ännu har jag inte stött på någon sykomorlönn, så det var en ny upplevelse att ge mig ut i den fortfarande vintriga omgivningen kring Tranemåla för att botanisera i boklandskapet och bland mängden av gamla och unga sykomorlönnar.

Redan under den första promenaden med luppen i fickan fick jag se sly vid en dikeskant nära gården. Det var en grupp skott som sköt upp. Som alltid granskade jag först knopparna och såg nu att det här inte var några vanliga lönnknoppar. Särskilt *en* knopp, på änden av ett skott, tog andan ur mig när jag betraktade den genom luppen. Aldrig hade jag stött på en liknande knopp med en sådan mängd små knoppar, därtill några sittandes som i balkonger med vackra böljande räck runt om och högst upp i toppen som ett kors med en vit sky omkring sig. De yttre knoppfjällen var på väg att öppna sig och visade den nu grönrosa knoppen.

Jag såg mig om efter ett tänkbart moderträd men här fanns inga träd i närheten, endast en gammal stubbe med okänt ursprung. Jag fann därför inget direkt tänkbart svar på min fråga, men jag misstänkte förstås sykomorlönn.

Eftersom jag tidigare haft kontakt med

SLU i Alnarp och ändå tänkt göra ett besök i parken, som har Sveriges största antal ved-artade växter, tog jag nu denna märkliga knoppkvist med mig och begav mig tjugo mil söderöver. På parkavdelningen på Alnarp kunde nu en mycket knoppkunnig person efter mycket granskande och med viss förvåning över knoppens utseende konstatera att detta var en variant av sykomorlönn.

Visst, tänker jag, är det fantastiskt med dessa varianter som överraskar oss i olika sammanhang. Tänk att allt inte är lika hela tiden utan att naturen då och då bjuder på överraskningar och jag hade en sådan tur att få vara med om en sådan!

Tillbaka i Tranemåla gjorde jag nu skisser i akvarell och i olja och fortsatte senare vid hemkomsten (med knoppen i kylskåpet) att göra en målningsstudie i olja av detta mitt fynd. Målningen var med på min utställning i Uppsala Botaniska trädgård 2009 och kommer att vara med på min utställning i Galleri Floras Rike i Göteborgs Botaniska trädgård i december 2011 för den som har vägarna förbi och är intresserad av att se denna "Tranemålaspira". Utställningen kommer att heta "Se Knoppen" och jag kommer, förutom målningar, att visa mina rakubrända knoppskulpturer. Rakubränning är en ursprunglig koreansk metod att bränna gods i ugn i hög värme under kort tid.

"Tranemålaspiran", tavlans storlek 40 x 155 cm.

Bråtamossen – en intressant våtmark i västra Sörmland

HANS RYDBERG

Det är sommar. Rikkärrstid och stövlar på. Men vad gör en botanist som tröttnat på att gå till det klassiska rikkärret, på den där slaskiga stigen som slingrar sig fram mellan ängsnycklar och kärrknipprot och som leder fram till lokalen för knottblomster, som dessutom inte visat sig på många år. Allt är i minsta detalj dokumenterat. Hittar du något riktigt häftigt kan du ge dig på att någon varit där före dig och sett samma sak. Hur tar du dig ur det här dilemmat? Ett sätt är att leta upp något spännande kärr i obygdens glömda landskap, rester av någon våtslättermark där numera bara älgar och några vilsna tranor travar omkring. Jag fick ett uppdrag att titta närmare på Bråtamossen – en myr långt bort i västra Sörmland, fjärran från vägar och urbana miljöer. Vad fanns att hitta där?

Tidigare inventeringar

Området är definitivt inte okänt. Många har varit där, och vid varje besök har listan på intressanta arter utökats. Men det finns fortfarande intressanta saker kvar att upptäcka!

Jag gjorde ett hastigt besök på Bråtamossen redan 1982 och fann då den i Sörmland mycket sällsynta vitstarren, *Carex livida*. Bland mina knappt läsbara anteckningar gick det också att urskilja arter som snip, olika siles-hår, höstspira, sjöranunkel, myggblomster, strängstarr och nålstarr. Till Naturvårdsverkets våtmarksinventering (Schröder 1992), tipsade jag inventeraren om bland annat Bråtamossen. Vissa myrar skulle fältbesökas och jag tyckte myren kunde vara värd att titta närmare på. Jan Schröder som fältinventerade området fann dessutom en del brunmossor som korvskorpionmossa, *Scorpidium scorpioides* och stor skedmossa, *Calliergon giganteum*, vilka indikerar rikkärr. Genom att myren fick högsta klass i våtmarksinventeringen kom

den att föreslås och beslutas som ett Natura 2000-område 1997. Bråtamossen ingår också i Myrskyddsplan för Sverige (Naturvårdsverket 2007) – ett dokument över nationellt betydelsefulla våtmarker som planeras att skyddas som naturreservat eller på annat sätt. Bråtamossen har också en av Länsstyrelsen fastställd bevarandeplan (Björkhem 2006).

Bråtamossen besöktes senare (2007) av Eva Götbrink i en basinventering för Natura 2000. Hon fann då bland annat ängsnycklar samt flera intressanta mossor som kärrkrok-mossa, *Warnstorfia exannulata*, fetbålmossa, *Aneura pinguis*, röd och späd skorpionmossa, *Scorpidium cossoni* resp. *S. revolvens* tillsammans med den tidigare funna korvskorpionmossan. Bland vitmossor hittades röd glansvitmossa, krokvitmossa och knoppvitmossa, *S. subnitens*, *S. subsecundum* och *S. teres*.

Bråtamossen besöktes nästa gång 2008, då Bo Karlsson, Forssjö, var där och noterade en rik förekomst av ängsnycklar ute på den öppna myren och även höstspiran, som sågs enstaka 1982, fanns det gott om. Andra fynd som gjordes vid denna inventering var korallrot, trindstarr och kärrbråken. Samma år gjordes en uppföljning av vegetationen på mossen av Ursula Zinko på Länsstyrelsen. Vid hennes undersökning kunde mossförteckningen utökas med ytterligare några intressanta arter – myruddmossa, *Cinclidium stygium*, praktvitmossa, *Sphagnum warnstorfi* och kärrmörkia, *Moerchia hibernica*, vilka i regel indikerar rikare myrtyper.

Östra sumpskogen

Vid min inventering 2010 besöktes inte bara de öppna delarna utan också omgivande kärrbrynskogor och anslutande sumpskogor, vilka också ingår i Natura 2000-området.

Jag startade min exkursion i sumpskogen

öster om Bråtamossen vid det dike som avvattnar myren österut. I diket växte en gröt av gropnate och rostnate, *Potamogeton berchtoldii*, *P. alpinus*, och här och var linjerades ytan av bladen från dvärgigelknopp. Sumpskogen längs diket var bevuxen med gran och klibbal med ett stort inslag av död ved från nämnda arter. I den artrika vegetationen påträffades flädervänderot, besksöta, gullpudra, källarv, brunrör, vattenstäckra, slokstarr, svarta vinbär, lopplummer och bäckveronika. Stora ytor täcktes av rankstarrs tuvor och på pinnar som delvis under regnperioder täcks av vatten fanns nu rikligt med svampen dvärgravling, *Delicatula integrella*. Andra svampar i sumpskogen som upptäcktes i den tidiga säsongen var sumpspindling, *Cortinarius uliginosus*, naltalinskinn, *Scytinostroma portentosum*, alriska, *Lactarius obscuratus*, gulskölding, *Pluteus leoninus* och blåfotsnavling, *Rickenella schwartzii*.

Lösbottnar och mjukmattor

Bråtamossen är ett slätterkärr med bitvis svag bärighet. Marken gungar betänkligt och på flera håll får man känslan av att kunna braka igenom myrgolvet. Värst är laggkärret där man särskilt under högvatten måste hoppa sig fram på förrådiska tuvor för att komma ut på myrplanet.

Rester av gamla lösbottnar med naken dy avslöjar sig genom att de är överväxta med grunda *Sphagnum*-flak och en till miljön knuten flora av igenväxningskänsliga arter. Här fann jag arter som kallgräs, myggblomster, dvärgbläddra, dystarr, strängstarr och vitag. Till denna miljö hör också vitstarren, som inte hittades 2010 och som kan vara på väg ut. Av kallgräs sågs bara en planta och av myggblomster blott 2 stänglar. Möjligen är vegetationstypen hotad då lösbottnarna är på väg att försvinna. I denna miljö sågs också kärrull, *Eriophorum gracile*, en för området ny art, som i Sörmland numera är mycket sällsynt.

Mjuk- och fastmattor

En stor del av Bråtamossens myrflak utgörs av s.k. mjukmattor, d.v.s. gungande ytor med

ett relativt tunt lager av vitmossor. Genom att starr och trädplantor nu växer ut över mossen ökar *Sphagnum*-täcketets bärformåga, marken blir fastare och fastmattor bildas. När man färdas kors och tvärs över den öppna delen av myren kan man lätt se hur de sista arterna från det forna rikkärret för en ojämn kamp mot igenväxning och pålagring av fattigmyrens vitmossor, främst rostvitmossa, *Sphagnum fuscum*.

Ute på myren, i dess centrala parti, sågs ängsnycklar och höstspira växa spritt över ett större område och flera hundra exemplar kunde räknas av vardera. Andra arter som sågs var snip, trindstarr, kärrbräken och något oväntat sjöranunkel. Det mest överraskande fyndet var emellertid en svamp, kärrhonungsskivling, *Armillaria ectypa*, som förekommer relativt rikligt, särskilt i den östra delen av mossen där ett 80-tal fruktkroppar sågs. Den påminner litet om en vanlig honungsskivling, men saknar ring och växer i torv. Den växer här på låga tuvor i rikkärrets fastare delar, både öppet och på ytor där igenväxning sker. Arten var tidigare rödlistad, men räknas nu som livskraftig då den visat sig förekomma på flera av de norrländska stormyrarna. Arten är söder om Dalälven dock bara funnen i Västergötland och på en lokal i Uppland och i våra trakter är den sannolikt en stor sällsynthet.

Mossekanterna i väster

I södra delen mot Bronäs finns en typisk tallmossa med tuvor av rostvitmossa och myrbjörnmossa, *Polytrichum strictum*. Här växer små tallar och björkar samt tranbär, sydkräkbär och rosling. Där träden skjutit i höjden och marken delvis beskuggas ersätter skvattaram, tuvull, odon och hjortron. På en öppen fläck hittades den relativt ovanliga komossan, *Splachnum ampullaceum*, med sina blodröda sporangieskaft.

Den bleka spiken

I den västra delen finns en bård av sumpskog, vilken avgränsar myren mot fastmarken. Här sågs bland annat granbräken, svärdsilja,

besksöta, klotpyrola, kärstjärnblomma och svarta vinbär. I gränsområdet mot den öppna myren står några gamla avbarkade torrakor av tall tätt klädda med knappnåls lavar. På flera träd växer en mycket blek art som gav orsak till mycket huvudbry. Först trodde jag det var en rödbrun blekspik, *Sclerophora coniophaea*, som hamnat fel. En kollekt skickades till prof. Leif Tibell i Uppsala – expert på bland annat caliciacéerna. Han noterade att det måste röra sig om en albinoform av en *Sclerophora*-art, möjligen sydlig blekspik, *Sclerophora amabilis*, en art som närmast är funnen i Norduppland (Heby) och utanför Linköping. Av de 85 svenska fynd som för närvarande finns redovisade i Artportalen är 84 funna på ädla lövträd och ett fynd är gjort på en asp, d.v.s. samtliga på rikbarksträd. Populationen på Brätamossen växer enbart på naken ved av tall, vilket i sig är mycket märkligt. Insamling av laven kommer att ske under 2010 för att den ska kunna DNA-sekvenseras och säkert artbestämmas och jag kommer med stor spänning att invänta resultatet av analysen.

Framtida skötsel

Hur ska då Brätamossen skötas i framtiden? Detta är sannerligen ingen lätt fråga. För ett par år sedan gjordes en begränsad röjningsinsats där träd och buskar av igenväxningskaraktär togs bort. Men successionen är svår att vända tillbaka. Torvtäckets har ökat i

måktighet, lösbottnar har övergått i mjukmattor, gamla mjukmattor har blivit fasta mattor, nu överväxta med buskar. De ytor av naken dy som tidigare hyste konkurrenssvaga arter har i det närmaste försvunnit. Myrens tunna torvlager gör att kreatur lätt kan gå ner sig och slätteraggregat kan riskera sjunka igenom torven. Återstår då manuell slätter, vilket är ett enormt resurskrävande företag på en myr med en öppen yta av cirka 18 hektar. Två åtgärder som är rimliga är dels att ta bort dränerande buskvegetation, dels att slå mindre ytor för att på så sätt få en fläckvis överlevnad av myrens arter. Utfallsdiket i öster kan täppas för att på så sätt höja vattenståndet på Brätamossen, men det är oklart vilka effekter detta får på den idag befintliga floran och på de värdefulla sumpskogar som omger myren.

Referenser

- Björkhem, G. 2006: Bevarandeplan för Brätamossen. Länsstyrelsen i Sörmlands län. <http://www.lansstyrelsen.se/sodermanland> alternativt sök på Google: Brätamossen.
- Naturvårdsverket 2007: Myrskyddsplan för Sverige, delrapport – objekt i Svealand. Rapport 5668. Stockholm.
- Schröder, J. 1992: Vätmarksinventering i Södermanlands län, objektkatalog. VMI, Vätmarksinventering i Sverige. Länsstyrelsen i Södermanlands län, publ.

Kärrhonungsskivling växer rikligt på Brätamossen.
Foto: Hans Rydberg

Vinterbotanik

PATRIK ENGSTRÖM

Vad gör egentligen en kärlväxtbotanist på vintern när marken är täckt med snö och isen lagt sig på sjöar och vattendrag? En del har väl andra intressen än att just titta på kärlväxter, men själv kan jag inte låta bli att drömma om kommande växtsäsong. Det är lätt att drömma sig bort när man bläddrar i någon av de nya landskapsflororna - Norrbottens flora med alla sina fina foton och Upplands flora, som ju är av särskilt intresse för en som bor i landskapet. Sedan har ju Flora Nordica kommit med sitt sjätte band där fler intressanta grupper ingår. Jag går in på datorn och plockar upp foton på en dunört som inte blev bestämd i somras. Men det är inte helt lätt att försöka se alla karaktärer som floran beskriver på fotografierna i datorn. Den som ändå kunde vara ute och botanisera istället! Men när jag tänker efter så borde det väl gå alldeles utmärkt att se växter även så här års.

Bland vinterståndare

Med kameran i högsta hugg beger jag mig ut i omgivningarna. Vad gäller träden så går ju ett flertal att känna igen även på vintern men hur många örter går det att klara av? Jag sätter kurs mot en liten ruderatplats där det i höstas växte en mängd roliga arter. Det första jag får syn på är en solros som redan på långt håll är lätt att känna igen. Strax därefter upptäcker jag en spikklubba full av stiliga frökapslar. Även svinmålla, stillfrö och en handfull andra arter går att känna igen. En liten stund senare har jag hamnat nere vid skogsbrynet där det nu står älggräs, slankstarr och kanadensiskt gullris.

Stenbrottet

Nu vänder jag om och beger mig till stenbrottet i Stenhamra. Det kan nämnas att jag bor precis vid detta stenbrott så minnet av

vilka växter som fanns här i somras kan ju vara till hjälp nu när de inte är sig riktigt lika. På vägen dit hittar jag bl.a. krusskräppa, vildmorrot, harkål, äkta johannesört, skogssallat, ryssgubbe samt en handfull gräs där åtminstone hundäxing och kvickrot är lätta att identifiera. Framme vid stenbrottet är rockentrav och brudbröd de första växterna jag uppmärksammar. Längre in i stenbrottet finns både flockfibblor och hagfibblor samt stubbtåg, någon slags ögontröst, brunört, kungsljus med flera arter, alla med härligt vackra vinterståndare. Det börjar skymma och kylan gör att hemmet lockar med sin värme.

Småbåtshamnen

Nästa dag bär det iväg till den lokala småbåtshamnen där humlen fortfarande bär sina stiliga kottar, om än något brunare än de var i somras. Här finns även strandklo, snårvinda, vattenskräppa och ett flertal andra kärlväxter som trivs i sin närhet till vattnet. Sedan börjar jag gå hemåt över ett fuktigt område som under åren vuxit igen ordentligt. Där ser jag bl.a. kärrsilja, kärrtistel, fackelblomster, strandlysing samt både smal- och bredkaveldun. Under vägen hem hittar jag hela tiden nya vinterståndare som fångar mitt intresse. Väl hemkommen visar det sig att jag sett vinterståndare av över 50 olika kärlväxter, detta utan att ha räknat träd och buskar. Så nog går det att botanisera på vintern!

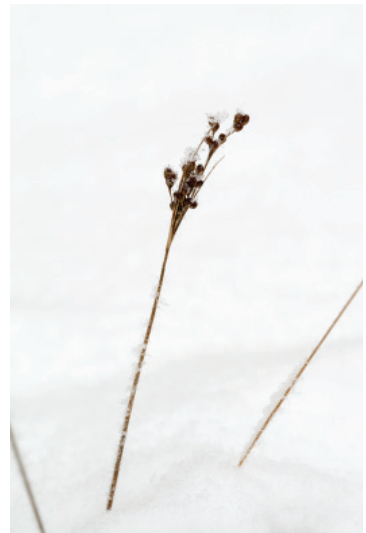
Spikklubba

Stillfrö

Slankstarr

Trubbtåg

Sommargyllen

Foto samtliga bilder: Patrik Engström.

Floraväkteriet i Stockholms län 2010

ANDERS SVENSON

Ännu ett år har gått och det är dags att summera det gångna årets resultat av floraväkteriet i Stockholms län. Floraväktandets väsentliga inslag består av fältbesök till länets lokaler för hotade växter för att räkna eller på annat sätt uppskatta bestånden. Resultaten ligger till grund för trendanalyser och kartläggning av utbredning vilket i sin tur utnyttjas vid rödlistebedomningen. I fält noteras också eventuella hot mot bestånden och förslag till åtgärder för att motverka hoten. Sådan information kan användas i det praktiska naturvårdsarbetet, vid reservatsbildning etc. Väl hemma efter fältbesöken rapporteras resultaten numera via en särskild rutin i Artportalen. Till detta ges en behörighet som alla länets floraväktare har fått.

En del återstår

Registreringen av lokaler för hotade kärllväxter i Artportalens applikation för floraväktari genomfördes till största delen under vintern 2009-2010. Ännu återstår framförallt ett antal lokaler för fältgentiana, där en del fynd nu bestämts till den tidiga eller sena varieteten av arten. Eftersom blomningstiden varierar för de båda formerna är det viktigt att veta vilken av dem som vuxit på en lokal inför ett återbesök. Möjligheten att räkna individer eller ens återfinna växten minskar avsevärt om man kommer dit vid fel tid på säsongen. Det var Ebbe Zachrisson som under vårvintern 2010 granskade och varietetsbestämde belägg av fältgentiana i herbarierna i Uppsala och Stockholm. Fyndlokaler som redan registrerats på artnivå behöver således revideras, vilket kan gå lättare i den nya versionen av Artportalen, som kommer att lanseras den 1 juni. Lokaler och dellokaler för tistelsnylrot återstår också att registrera.

Lokaler och koordinater

Glädjande nog har flera nya floraväktare anmält sig under året. Totalt uppgår nu antalet personer med behörighet att använda rapportsystemet till 39. Flera intresserade är välkomna att delta. Som framgår nedan är behovet av övervakning stort.

	Aktuella	Inklusive äldre, utgångna
Botkyrka	18	32
Ekerö	41	93
Haninge	43	121
Huddinge	10	22
Järfälla	4	7
Lidingö	2	10
Nacka	12	40
Norrtälje	758	986
Nykvarn	5	6
Nynäshamn	22	63
Salem	0	1
Sigtuna	61	101
Sollentuna	11	33
Solna	2	28
Stockholm	42	157
Sundbyberg	1	1
Södertälje	41	75
Tyresö	33	67
Täby	4	11
Upplands-Bro	24	37
Upplands-Väsby	6	19
Vallentuna	15	22
Vaxholm	3	4
Värmdö	93	247
Österåker	20	65
Totalt	1271	2248

Tabell 1. Lokaler för floraväktari i Stockholms läns kommuner

Det är ännu ganska få som använder möjligheten att rapportera med lokalkoder. Det vore önskvärt att fler utnyttjade möjligheten.

Anvisningar hur man gör finns dels på Artportalen (www.artportalen.se), dels på Svenska Botaniska Föreningens hemsida (www.sbf.c.se). Det är främst för att undvika att samma lokal rapporteras med olika koordinater som det är viktigt att använda redan registrerade lokalkoder. Olika koordinater för samma fyndlokal kan leda till feltolkningar och onödig tidsåtgång i fält. Fortfarande behövs dock precisering av koordinater för ett antal lokaler. Målsättningen är att noggrannheten i koordinaterna ska vara ± 10 m eller bättre. Ännu har flera lokaler omräknade RUBIN-koder som bara ger en noggrannhet av ± 100 m. Dessutom underlättar rapporteringen via lokalkoder uppföljningen av resultaten.

Resultat

Antalet hotade arter (eller taxa), inklusive två regionalt övervakade arter, som förekommer eller har förekommit i Stockholms län är 115 enligt registreringen hittills i floraväxteriet. Antalet lokaler som bedömts som rimligen aktuella för dessa arter uppgår till 1271 (Tabell 1). Om man räknar med äldre lokaler som betraktas som utgångna blir lokalantalet 2248. Gränsen för när en växt på en lokal kan anses utgången är dock inte alltid lätt att dra. Därför kan även dessa äldre lokaler förtjäna ett återbesök. I en fullt utbyggd övervakning är det således minst 1271 växtplatser som borde kontrolleras och räknas årligen i Stockholms län.

Ojämförligt flest lokaler har Norrtälje kommun med nästan 2/3 av det totala antalet. Några oklarheter finns ännu i lokalernas placering i kommun (och län) beroende på gränsdragningen i Artportalens kartor.

Resultatet av de rapporter som inkommit vid årets slut har sammanställts i Tabell 2. Totalt har minst 151 lokaler besökts för 40 arter (taxa). Av dessa utgjorde 80 återbesök på redan kända lokaler. På 18 likaledes kända lokaler återfanns inte den hotade arten. Årets

53 nyfynd förklaras till stor del av att några nya arter upptagits i den nya rödlistan som gäller från och med 2010 (Gärdenfors 2010), t.ex. backsippans 32 lokaler.

Två arter ur hotklassen Nationellt utdöd (RE) har tagits med i sammanställningen. Fynden är från tillfälliga förekomster i skräpmarker som ständigt grävs i eller schaktas över. Förhoppningen är väl att de någon gång ska få fäste någonstans och kunna bli stadigarvarande. Ytterligare några fynd har gjorts av arter på tillfälliga lokaler utanför artens sammanhängande utbredning. De numera hotade träden ask och alm har inte beaktats i länets floraväxteri.

Stubbdaggkäpa och raggarv

Under året har en riktad kampanj gjorts för stubbdaggkäpa. Tolv av länets lokaler har återbesökts av undertecknad tillsammans med Janne Edelsjö. Arten fanns kvar i varierande antal på samtliga lokaler. Arten förekommer dessutom på Möja på ett antal lokaler som inte återbesökts de senaste åren. Till dessa kommer några äldre fynduppgifter från ölokalerna samt den klassiska växtplatsen vid Nyckelviken i Nacka, där dock inga säkra fynd gjordes vid de senaste återbesöken.

På en av Botaniska sällskapet ledd exkursion avsågs att återbesöka en av länets två nutida förekomster av raggarv, nämligen ön Kungshatt i Mälaren. Arten återfanns tyvärr inte, endast klibbarv hittades i en västvänd klippa på ön. En kontroll visade att även ursprungsuppgiften gällde klibbarv. Därmed minskade antalet lokaler för raggarv i länet till endast en. Synd att förlora en lokal för den rara örten, men det är angeläget att få felaktigheter korrigerade, vilket i det här fallet också innebar att den svenska nordgränsen för raggarv flyttades 35 km söderut.

Arter från åtgärdsprogram

Några uppgifter till floraväxteriet har kommit genom olika uppdrag t.ex. från Länsstyrelsens arbete med olika åtgärdsprogram. Finnögontröst har numera fyra lokaler

		2010	2010	2010	Antal	Antal*
	Hot- klass	Återfynd	Utan återfynd	Nyfynd	aktuella lokaler	inkl. äldre fynd
<i>Chenopodium urbicum</i> , bymålla	RE			1	1	8
<i>Camelina sativa</i> , oljedådra	RE			1	2	8
<i>Alchemilla samuelssonii</i> , stubbdaggkåpa	EN	12			19	28
<i>Anthericum liliago</i> , stor sandlilja	EN	1			1	1
<i>Botrychium simplex</i> , dvärglåsbräken	EN	3	2		5	6
<i>Cerastium brachypetalum</i> , raggav	EN	1			1	4
<i>Dianthus armeria</i> , knippnejlika	EN	2	2		16	24
<i>Euphrasia rostkoviana</i> ssp. <i>fennica</i> , finnögontröst	EN	4			4	5
<i>Gypsophila muralis</i> , grusnejlika	EN			1	2	15
<i>Lappula squarrosa</i> , piggrö	EN		1		3	10
<i>Nasturtium officinale</i> , källfräne	EN			2	2	2
<i>Petrorhagia saxifraga</i> , klippnejlika	EN	1			2	2
<i>Salvia pratensis</i> , ängssalvia	EN	1			2	7
<i>Stachys officinalis</i> , läkebetonika	EN	2			4	5
<i>Verbascum densiflorum</i> , ölandskungsljus	EN			2	2	2
<i>Aira caryophyllea</i> ssp. <i>caryophyllea</i> , vittätel	VU	1			3	5
<i>Alyssum alyssoides</i> , gråddådra	VU	1			5	39
<i>Botrychium matricariifolium</i> , rutlåsbräken	VU	1	1		33	51
<i>Camelina microcarpa</i> ssp. <i>microcarpa</i> , sanddådra	VU		1		17	47
<i>Carex hartmanii</i> , hartmansstarr	VU	2			27	31
<i>Carex pediformis</i> , frösöstarr	VU			1	1	1
<i>Carex pulicaris</i> , loppstarr	VU			2	104	125
<i>Catabrosa aquatica</i> , källgräs	VU	1			6	10
<i>Chimaphila umbellata</i> , ryl	VU	4			98	131
<i>Cuscuta epithymum</i> var. <i>epithymum</i> , ljungsnärja	VU	3			8	12
<i>Gentianella campestris</i> var. <i>campestris</i> , sen fältgentiana	VU	2			53	80
<i>Gentianella campestris</i> var. <i>suecica</i> , tidig fältgentiana	VU				19	36
<i>Gentianella campestris</i> , fältgentiana, obest. varietet	VU	2			54	97
<i>Lathyrus tuberosus</i> , knölvial	VU	2		1	21	30
<i>Leonurus cardiaca</i> ssp. <i>cardiaca</i> , äkta hjärtstilla	VU			2	2	>5
<i>Liparis loeselii</i> , gulyxne	VU	2			8	9
<i>Malva pusilla</i> , vit kattost	VU	1			17	41
<i>Polygala comosa</i> , toppjungfrulin	VU	9	4		21	28
<i>Pulsatilla vulgaris</i> ssp. <i>vulgaris</i> , backsippa	VU			32	34	>34
<i>Saxifraga osloënsis</i> , hällebräcka	VU	20	7	2	320	323
<i>Taraxacum litorale</i> , liten kärmaskros	VU			1	23	29
<i>Taraxacum praestans</i> , kvällsmaskros	VU			1	14	19
<i>Thymus pulegioides</i> , stortimjan	VU	1		2	41	58
<i>Vicia villosa</i> ssp. <i>villosa</i> , luddvicker	VU			2	2	>2
<i>Cypripedium calceolus</i> , guckusko	Reg	1			154	157
Total		80	18	53		

Tabell 2. Floraövervakningen i Stockholms län 2010.

* Värdet i kursiv röd stil är ett minimiantal, ett okänt antal äldre fynd är inte utredda.

eller lokalgrupper i länet. Lokalen vid Lejden i Lunda socken är helt autentisk och en av landets största förekomster av arten. Den betas av nötkreatur med ett uppehåll i betesdriften under artens blomnings- och frömognadstid. En lokal i Täby socken hade ett tynande bestånd som stödsåddes 2008 med frön från Lejden på uppdrag av länsstyrelsen. På den tredje lokalen fanns finnögkontröst fram till mitten av 1990-talet men var därefter försvunnen. Här insåddes arten igen på samma lilla yta där arten tidigare växte. Slutligen insåddes finnögkontröst på tre fläckar på en fjärde lokal i en angränsande beteshage tillhörig grannfastigheten till den tredje lokalen. I uppdraget ingick kontroll av återväxten som nu har följts i två år. Resultaten finns att läsa i Artportalen.

Som åtgärder för hällebräcka har under 2005-2009 länets samtliga lokaler återbesökt, varvid även ett antal nya har upptäckts. Ytterligare lokaler för hällebräcka kan förväntas dyka upp. Mest spektakulär är väl förekomsten vid TV-huset i Stockholm (Rydberg 2008). Under 2010 avslutades ett tvåårigt uppdrag med syftet att se om markbearbetning kan gynna arten på lokaler där den försvunnit eller fanns kvar i tynande bestånd. Resultaten var nedslående, ingen lokal ökade sitt antal av hällebräckor ett år efter bearbetningen. Kanske var den bearbetade ytan för liten, eller var observationsperioden för kort. År 2010 var på inget sätt ett dåligt år för arten.

Några närliggande, rikare lokaler hyste hällebräcka i större antal än som tidigare inräknats. Alla fynddata har registrerats i Artportalens floraväktariapplikation.

Övrigt

Ett större antal av länets lokaler för toppjungfrulin har kontrollerats under året, varvid 9 återfynd gjordes.

Den övriga övervakningen sker som bekant främst genom florväktarnas egna initiativ. Kända lokaler, oftast belägna i närheten av bostadsorten, återbesöks med stor regelbundenhet. Kanske är det dags att införa ett bokningssystem för övervakning av lokaler som sker på andra håll i landet. Antalet övervakare blir som nämnts fler och fler och risken för dubbelrapportering kommer därmed att öka. Generellt är det önskvärt att många fler lokaler besöks. Med den nuvarande frekvensen behövs en 8-9-årsperiod för att kontrollera länets aktuella lokaler under förutsättning att besöken är jämnt fördelade över lokalbeståndet. Det är min förhoppning att denna sammanställning ska inspirera till nya tag under den kommande säsongen.

Referenser

- Gärdenfors U. (red.) 2010. Rödlistade arter i Sverige 2010. Artdatabanken, SLU, Uppsala.
Rydberg H. 2008. Hällebräcka, *Saxifraga osloënsis* i Stockholm. *Daphne* 19: 9-11.

Räkning av beståndet av vittätel vid Västra Hässelmara på Ornö, 2010. Notera märkpinnarna i förgrunden. De används för att förhindra dubbelräkning av plantor. Foto: Anders Svenson

En fascinerande landskapsblomma

STAFFAN KIHLE

Näckrosväxterna är en familj där plantorna växer i sötvatten med blommorna flytande på vattenytan. I Sverige finns 3 av de totalt cirka 60 arterna – gul näckros och dvärgnäckros, som hör till släktet *Nuphar*, samt vit näckros som hör till släktet *Nymphaea*. Vit näckros brukar delas upp i två underarter – sydnäckros, *Nymphaea alba* ssp. *alba*, som man antar har kommit in från söder, och nordnäckros, *N. alba* ssp. *candida*, som är en invandrare från nordost. I Sörmland möts de båda underarterna och man hittar ofta svårbestämda mellanformer. Modern genetisk forskning har visat att näckrosväxterna är bland de mest ursprungliga eller ”primitiva” av alla blommande växter.

Vit näckros i poesin

Den vita näckrosen, *Nymphaea alba*, som är Sörmlands landskapsblomma, är den största av våra vilda blommor. I många kulturer har myter knutits till vit näckros. Plinius kallade den nymfblomma – enligt en grekisk legend älskade en vattennymf Herkules med passionerad lidelse, som han inte besvarade. Hon dog av kärlekssorg och återuppstod i näckrosen. I vår kultur är de många legenderna kring näcken välkända. Näckrosor har också fascinerat många konstnärer. Mest känd är nog den franske impressionisten Claude Monet som ägnade slutet av sitt liv åt att måla näckrosor. Hans näckrostavlor kan man fortfarande köpa som t.ex. posters och

musmattor via internet.

Den vita näckrosens blommor slår ut på morgonen och sluter sig på kvällen. När blomman sluter sig böjer sig samtidigt blomstjälken så att blomman dras ner under vattenytan. Nästa morgon rätar blomstjälken på sig igen och blomman vecklar ut sig. De skalder som diktat om näckrosor i månken beskriver alltså något som de aldrig kan ha sett. Andra har varit mer observanta. Birger Sjöberg skriver i ”Fridas bok”:

*Vill en Näckens ros man fånga,
märkes nog hur den tillbaka dras,
liksom snålt, av starka händer många,
dolda under vattnets spegelglas.
Sorlar ej var våg, ur slummern väckt:
'Ryck ej blomman från min blåa dräkt'*

När näckrosorna har blommat över och satt frö böjer sig blomstjälken en sista gång och fröerna mognar sedan under vatten, ibland ända nere vid botten. När fröerna mognat spricker frökapseln och fröerna flyter upp

till ytan för att spridas med vind och vågor. August Strindberg använder det här fenomenet som symbol i "Trefaldighetsnatten":
*Näckrosor vita som vadd resa sig ur dygiga vattnet;
bröllopet hålla de här i ljuset, i solen, i luften,
sedan de dyka ner, för att gömma sin ävjan i smärta.*

*Kort som en fröjd är ju älskogens tid uti hela naturen,
börjar i himmelens sky och slutar på botten av sumpen.*

Den röda näckrosen

Den röda näckrosen är ingen egen art utan en sällsynt färgvariant av den vita näckrosen. Varianten uppkommer genom mutation och väcker alltid uppseende där den dyker upp. I Sverige är den mest känd från Fagertärn i Tiveden i södra Närke där den 1856 upptäcktes av B.A. Kjellmark. Ryktet om de ovanliga näckrosorna spred sig snabbt och ledde till en hänsynslös plundring. Resultatet blev att näckrosorna vid Fagertärn fridlystes 1905. Efter 1980 har antalet röda näckrosor i Fagertärn minskat. Någon direkt orsak har man inte kunnat hitta men det finns planer

på att förstärka beståndet genom utplantering. På flera av de lokaler i Syd- och Mellansverige, där den röda formen hittats, misstänker man att den har kommit in via plantor från Fagertärn. Fagertärn har beskrivits av Verner von Heidenstam i "När kastanjerna blommade":

Den fagraste skogssjön hette Fagertärn och översållades av stora tunga, vinröda näckrosor i tusenvis mitt bland vita och gula. Ibland satt där en fiskare på stranden och band sina mjärdar av garn och ensprötar. Han hjälpte oss då att skjuta ut ekan, men den var så gammal och gisten att den vid vart årtag var nära att dragas till botten av näckrosorna, som hängde sig i klasar över ärbladen och höllo dem fast. Ingen människoboning fanns i närheten, utan mon stod på alla sidor med höga stammar och genljöd av locktoner. Jag minns hur vi en afton, när solen dalade, trötta sträckte ut oss på en häll. Allt ljus samlade sig uppe hos skyarna och vattnets rosor hade slutit sig och sänkt sig i djupet. Oväntat fingo vi höra ett svagt plask, och över den sovande och bleka sjön simmade en älgko med sin kalv, följd av en lång silverstrimma.

Röd näckros duger också som andmat!

Alla bilder i artikeln tagna vid Slottsdammen vid Nyköpingshus.
Foto: Staffan Kihl

Växter kring Torslunda växthus

PATRIK ENGSTRÖM

Torslunda växthus ligger på Färingsö i Sångas socken på Mälarsjöarna strax utanför Stockholm. En del härute påstår att det är Sveriges största växthus. Om det verkligen är så vet jag inte, men det är riktigt stort och det odlas en mängd olika sorters kryddor och salader. För att inte släppa ut vattnet från växthuset direkt i Mälaren har man grävt ut för några rejäla dammar, vilka går under namnet ”Kräftdamarna” eftersom man satt ut kräftor där. Kräftorna trivs och när jag träffade godsägaren i höstas hade han dragit upp inte mindre än 250 stycken under den gångna veckan.

Växthusrymlingar

Precis innan kräftdamarna, som ligger cirka 100 meter från växthuset, finns det ett litet platt område där halva ytan består av grus medan den andra är täckt av någon blöt, jordliknande sörja. På grusmarken är det glest mellan växterna medan den blöta delen är nästan täckt av vegetation och liknar en grön matta. Här hittar man många spännande saker som lyckats sprida sig från växthuset samt givetvis en del som kommit dit på annat sätt. Bland de som definitivt bör härstamma från växthuset kan nämnas mangold, *Beta vulgaris* ssp. *vulgaris* var. *cicla*, källfräne, *Nasturtium officinale*, sandsenap, *Diplotaxis tenuifolia*, persilja, *Petroselinum crispum*, koriander, *Coriandrum sativum*, dill, *Anethum graveolens*, kryddtimjan, *Thymus vulgaris* samt basilika, *Ocimum basilicum*. Några som förmodligen inte odlas i växthuset är skogsnässla, *Urtica dioica* ssp. *dioica* var. *holoserisea* och vit dunört, *Epilobium ciliatum*. Källfränen har lyckats sprida sig till ett åkerdike cirka 1 km bort, där den i somras täckte en yta på minst 250 m².

Omgivningarna

Torslunda är ett ganska stort område och det finns både skog, åkermark samt beteshagar

där man kan botanisera. Kring åkerkanterna hittar man sommartid enkelt riddarsporre, *Consolida regalis* och blåklint, *Centaurea cyanus*. Söder om kräftdamarna finns en björkskog som planterades på 1950-talet och där växer det nu rävstarr, *Carex vulpina*, tillsammans med andra halvgräs. Vid kräftdamarna finns det kärnbräsma, *Cardamine pratensis* ssp. *paludosa* och stor andmat, *Spirodela polyrhiza*. Vill man botanisera bland adventiver finns en liten tipp uppe vid packhallarna där jag observerat lönnmålla *Chenopodium hybridum*, svinamarant *Amaranthus retroflexus*, hampa *Cannabis sativa*, löjtnantshjärta, *Lamprocapnos spectabilis*, malörtsambrosia, *Ambrosia artemisiifolia* samt en del andra mer eller mindre vanliga adventiver. Utanför stängslet växer vindaggekåpa, *Alchemilla filicaulis* var. *vestita*, precis utanför stängslet till den beteshage som ligger närmast växthusets kontor. Torslunda med omgivning kan således erbjuda botanister en spännande och variationsrik dag.

Mangold vulgaris ssp. *vulgaris* var. *cicla*
Foto: Patrik Engström

Nya göingska strövtåg – Milloraprojektet 2010

KERSTIN FROSTBERG

Jag skrev för ett par år sedan om mitt inventerande i Skåne för Projekt Millora, en uppföljning av Skåne-inventeringen. En välkommen nyhet i projektet 2010 är att man nu själv kan lägga in sina obsar i datorn. Själv har jag till viss del rapporterat in mina fynd i Artportalen, från det ekonomiska kartbladet 03D7h. Nu har jag slutfört 3 rutor om 2,5 x 2,5 km i nordöstra delen av landskapet. I somras höll jag till strax väster om Broby, vid Tydingesjöns södra strand.

Utarmat!

Som vanligt slår det mig vilken brist på blomväxter som råder i det karga norra Skåne, jämfört med de områden i Uppland som jag annars rör mig i. Direkt artfattigt är det inte, rutorna innehåller omkring 450 arter trots att de saknar tätbebyggelse, men mer sparsmakade arter på kulturmark, särskilt mera basrik sådan, är undanträngda till några få och individfattiga förekomster. Jag jämför givetvis de arter jag hittar med den tidigare inventeringen, som nu har 10-15 år på nacken. Uppenbart har vissa biotoper utarmats på ett närmast katastrofalt vis under tiden. Främst tänker jag på de vidsträckta betesmarker som fanns och allttjämt finns i trakten, men också på åkerbruket. Inte en enda åker med spannmål eller annan gröda finns i årets ruta, nu är det bara vallodling.

Betesmarkerna

Det råder däremot ingen brist på kossor i trakten, snarare tvärtom. En av de tidigare rikaste, mest vidsträckta hagarna har jag inte ens satt min fot i. Tidigt på säsongen betades de av kreatur av rasen Highland Cattle, senare av mjölkdjur, och så av Highland Cattle igen. Hagarna omgavs av ett synnerligen avvisande taggrådsstängsel och en avgnagd grässval liknande en golfgreen avskräckte mig från

besök. En annan hage innehöll fortfarande ett tiotal gullvivor bland buskarna men igenväxning, övergödning och överbete hade tagit kål på det mesta, exempelvis de små tidiga ettåriga växterna vårförgätmigej, vårveronika och flertalet övriga i det gänget. På ett annat ställe höll man på att återställa en tidigare betesmark med bland annat gamla ekar och en slingrande bäck, men igenväxningen hade redan förvandlat en tidigare öppen fuktäng med slättergubbe till en djungel. I vilken mån floran går att restaurera är en ännu obesvarad fråga. Jag kunde dock hitta ett par plantor av hirsstarr och småvänderot, *Valeriana dioica*, invid bäcken. I övrigt var allt trivialt, om än vackert, med vitskummande hagtornssnår i maj och massor av ängsvädd och tistlar med skyar av fjärilar på sensommaren.

Vildsvinen

Vildsvinsböskade ytor, inte minst i hagarna, är numera en vanlig syn. Man ser också ett och annat ”spa”, gyttejepölar omgivna av ett nät av leriga stigar. Jag lyckades på midsommarafton kliva rätt in i ett dagis för yngre grisar under vilan, där de låg mer eller mindre täckta av jordkokor och mossor. Innan min hjärtverksamhet ens hunnit öka hade de rest sig och satt iväg bland det täta slyet så att täckelset yrde. Någon förälder till kulingarna såg jag inte. Kanske låg de i närheten osynliga i växtligheten? Det syntes på buskarnas rörelser att betydligt fler djur fanns än dem jag faktiskt såg. Jag vände tvärt på den gristrampade stig jag kommit dit på. Det är väldigt sällan man ser tydliga klövavtryck, så jag hade inte reagerat att djuren var i närheten om jag inte sett dem. Många tror ju att man riskerar liv och lem vid vildsvinsmöten men det verkar ovanligt med aggressiva grisar, och skygga och listiga är de förvisso. Jag läste dock senare i den lokala tidningen Norra Skåne om en dam som

mött ett ilsket vildsvin någon mil från Broby, lyckligtvis utan allvarligare följder. När man på höstkanten hade uppådat allt vad jägare heter i trakten för att rejält decimera stammen lyckades man enligt tidningen faktiskt bara skjuta något enstaka djur. Vildsvinen i Uppland har ännu inte nått Sigtunatrakten där jag bor. Och när de kommer blir jag inte glad, även om det finns antydningar om att deras markberedning ibland kan ha en gynnsam inverkan på den vilda floran.

Fina växter i rutan

I ett landsvägsdike upptäckte Tord Holm ett bestånd av svärdtåg, *Juncus ensifolius*. Det växer där fortfarande. Svärdtåget ser välmående ut men har knappast expanderat. Mitt första möte med arten var 1988 i Fjällnäs i Härjedalen och då trodde jag vid första anblicken att den var någon sorts ploj, en konstgjord växt, så avvikande tedde den sig med de små svartbruna bollarna på ljusgröna strån. Så fyndet i Göinge var ett trevligt återseende!

Andra välkomna återfynd under sommaren var skogsbräsma *Cardamine flexuosa* i dess naturliga miljö, mängder av parkgröe *Poa chaixii*, fingerhirs *Digitaria ischaemum* som hankat sig kvar i en vägren sedan inventeringen gjordes, samt sommarfibbla *Leontodon hispidus* och luddros *Rosa sherardii*. Lundviol var däremot ny för rutan. Den växte här tillsammans med desmeknopp, Gelerts maskros, *Taraxacum gelertii*, och den i trakten ovanliga häckvickern på en liten fläck i en frodig lund. Tidigare inventerare har uppenbarligen inte råkat gå just där vid den optimala tidpunkten. Det är verkligen mycket tillfälligheter som avgör vad man hittar eller inte. Nästa besök på platsen gjordes någon vecka senare med syftet att bestämma blommande daggkäpor. Då var såväl violen som desmeknopen osynliga och platsen uppökad av vildsvin.

Gödselstacken

En gödselstad visade sig innehålla en ovanligt rik uppsättning av mällor som rödmälla,

blåmälla, svinmälla, fiskmälla, vägmälla och spjutmälla jämte åtskilliga ruderväxter som potatis och ballongblomma, till fördel för antalet arter i rutan. Jag bad gårdsägarna att vara rädda om gödselstadens flora trots att mällornas skönhetsvärden kanske inte är så påfallande. För att göra ett gott intryck, och därmed påverka gårdsägarna i önskad riktning, genomled jag sedan en guidad tur i ett höns- och undulathus där olika raser, befjädringar, äggstorlekar etc. demonstrerades, medan jag kämpade mot av stanken framkallade kväljningar. Liksom vid tidigare strövtåg i trakten häpnade jag på nytt över befolkningens vänlighet och tillmötesgående. Ingenstans en sten eller hotfull lapp på bilen. Inte en åthutning. Men de har verkligen koll. En markägare hade exempelvis lagt märke till att jag hade haft en lånad bil vid ett av mina besök i rutan, fast jag själv inte sett en levande själ i närheten.

Förändringar

Millorprojektets syfte är ju att kartlägga förändringar i floran, främst med avseende på artsammansättningen, för frekvens noteras ju

Skogsbräsma, *Cardamine flexuosa*
Foto: Kerstin Frostberg

inte. Det går självklart inte att komma ihåg vilka arter som fanns vid första inventeringen utan alla måste noteras på nytt, men man kan på goda grunder anta att vissa av dem är nyspridda. Blekarv, *Stellaria pallida*, och vårkorsört, *Senecio vernalis*, som uppenbarligen breder ut sig, är goda exempel. En art som numera finns vart man än vänder blicken är blekbalsamin, som lavinartat ökar i frekvens. Man får verkligen hoppas att en liknande utveckling inte sker i Uppland. Vi har redan alldeles nog av den rälga taggsallaten, en art som tills vidare saknas i mina millorarutor.

Flera kärr och myrar fanns på kartan, men här visade den sig inte alls stämma med terrängen. Dikningar och kalhyggen hade torrlagt alla våtmarker och därmed var också flertalet kärr- och myrväxter utrotade. Kvar fanns i stort sett bara ett litet blött skogskärr där jag klafsade omkring tills jag åtminstone fann vattenklöver. Djupa gyttjiga diken gjorde dessutom tidigare sankmarker nästan omöjliga att röra sig i. Jag råkade trampa fel vid ett hopp och var ytterligt nära att förlora min ena sko i geggamojan. Ja, det kunde kanske ha gått ännu värre för man känner sig inte så tuff när

Sommarfibbla, *Leontodon hispidus*.
Foto: Kerstin Frostberg

man sitter där med benet fastsugget till knäet. Lyckligtvis hade jag varmvatten, tvål och pappersservetter i ryggsäcken, så jag kunde återställa mitt yttre någorlunda efter den incidenten, innan jag återvände till civilisationen.

Piprör och bergslok är exempel på arter som är vanliga i Uppland men sparsamma i skånska urbergsområden. Detsamma gäller knölsmörlomma, majsmörblommor, tjärblomster, ja, till och med gulmåra och hampdån blir man glad att hitta. Skogs-, kratt- och hagfibblor är inte så vanliga som i Uppland men i årets ruta, till skillnad från de båda tidigare, fanns faktiskt en del. De tillvaratogs för bestämning hos Torbjörn Tyler, men resultatet vet jag ännu inte.

Fjärilsprakt

En varm eftermiddag satte jag mig att fika invid bilen med radion på för att lyssna på programmet "Sommar". En fjärilsbok fick följa med. Jag slog på måfå upp den, på sidan med aspfjäril och andra närstående praktfjärilar. Döm om min häpnad när en av dessa, en sälgskimmerfjäril, *Apatura iris*, i samma stund landade på min hand. Den hade säkert lockats ned från trädtopparna av den varma bilmotorn och min lätt svettiga hud, kunde jag förstå av texten i boken jag höll uppslagen i den andra handen. Jag njöt av fjärlens skönhet en god stund innan den gav sig av igen. Sälgskimmerfjärilen tycks vara på spridning norrut men det dröjer nog innan vi har den hos oss i Mälardalen, skulle jag tro. Enligt Artportalen hade den inte tidigare rapporterats från Östra Göinge kommun.

Och åter konstaterar jag: Florainventering är bland det roligaste jag vet! Nu, i kölvattnet efter Upplandsfloras publicering, kan jag inte låta bli att drömma om en Millora-liknande uppföljning i Uppland. Förändringarna är också här märkbara och många observationer i boken är gjorda för snart två decennier sedan. Tills vidare ser jag fram emot fortsatta insatser inom floraväckeriet, och att intressanta lokaler återbesöks i samband med att en botanisk utflyktsguide för Uppland ska framställas.

Nu har jag flyttat från östra till västra Södermanland

KLAS JAEDERFELDT

Det är alltid jobbigt med att flytta men ute i naturen har jag i alla fall varit en del. Mest beror det på att vi skaffat hund. Jag har under mina hundpromenader och även mina och hustruns utflykter till olika naturreservat, kunnat konstatera att skogarna i Vingåkerstrakten inte ser ut som de i Järna. Vad som skiljer har jag inte kommit på ännu, det är mest bara en känsla att det är så.

Jag har i dessa trakter sett svampar som jag aldrig mött i östra Sörmland och även saknat arter som jag är van att finna.

I min närmaste hundpromenadskog, som troligen är en äldre skogsplantering, har jag sett en liten klubblik svamp som heter *Hypocrea leucopus*. Arten har ännu inget svenskt namn. Det är en av de två arter som förut kallades klubbdyna, *Podostroma alutacea*. Jag har tidigare bara funnit den två gånger men i denna skog hittills på fem ställen. Jag blev lika glad för varje fynd och har markerat fyndplatserna med grenar så att jag lättare skall kunna återfinna dem nästa år.

En annan svamp som aldrig visade sig för mig förut var dropptrattskivling, *Lepista gilva*, som här finns lite överallt. Jag har även sett lite ovanligare svampar. I en flishög på vägen till skogen fann min fru mängder av en brunsporig skivling. Det tog en stund vid böcker och mikroskop innan den fick sitt namn - tuvad åkerskivling, *Agrocybe cylindrica*. Jag har bara sett den en gång förut och det var i Nyköping, vid det gamla mejeriet där en firma sysslade med svampuppfödning. Arten hette då viktorianskivling, *A.aegerita*. Jag provåt svampen och den smakade ganska gott. Andra arter som jag aldrig sett och som kanske är ganska sällsynta är ringskräling, *Tubaria confragosa* och hålsopp *Suillus (Boletinus) cavipes*, men det roligaste var nog att i ett naturreservat i Högsjö, Perstorpsmossen, själv få hitta en gropticka *Oligoporus guttulatus*. Som jag har letat efter den i alla år och plötsligt så sitter den där!

Oligoporus guttulatus, gropticka
Foto: Klas Jaederfeldt

Öronticka, *Antrodiella faginea*, i Sörmland och Sverige

BO KARLSSON

Den 20:e augusti 2010 gjorde Håkan Lernefalk och jag en miniexkursion till Bogetorpsparken - en nyckelbiotop där jag för ett par år sedan hittade en ny lokal för rökpip-svamp. Biotopen är en hasselrik lövblandskog, som domineras av asp med ett inslag av lind, ek, björk och al. Marken sluttar åt nordost ner mot Åkforsån och är bevuxen av en örtrik flora. Lokalen är belägen cirka 1 km sydost om Ericbergs slott, Stora Malms socken i Katrineholms kommun.

fynd av ovanlig ticka

I området finns en mycket artrik biotop med en rad signalarter och rödlistade arter (se tabell). Tecken tyder på att jordarten i området är basisk, vilket sannolikt är en förklaring till den stora artrikedomen av mer krävande arter. Vi hade inte gått långt förrän vi hittade den i Södermanlands län mycket ovanliga igelkottsröksvampen, som bara finns på en handfull platser i länet. Inte långt därifrån satt en ticka med några fruktkroppar som jag inte kände igen. Den växte på en lövlåga, som troligen var asp eller hassel. Ett exemplar hamnade i min korg och efter hemkomsten försökte jag artbestämma den. Det visade sig att min svamplitteratur inte räckte till, men i Tickboken (Jaederfeldt 2003) hittade jag en bild på parkskinnticka som var snarlik mitt exemplar men ändå inte. Den var dessutom bara funnen på en plats i Västergötland och dessutom på ett ställe i Holland, så det var ju inte särskilt troligt att det var den.

Tickan får sitt namn

Därför ringde jag till Klas Jaederfeldt och bad honom titta på fyndet. Redan samma dag åkte jag hem till honom med den ovilliga svampen. Han konstaterade direkt att mitt förslag om parkskinnticka inte var troligt men

Förteckning över arter funna i Bogetorpsparken

Mossor

Asphättemossa, *Orthothrichum gymnostomum* S
Blek stjärnmossa, *Mnium stellare* S
Fällmossa, *Antitrichia curtipendula* S
Krusig ulota, *Ulota crispa* S
Långflikmossa, *Nowellia curvifolia* S
Platt fjädermossa, *Neckera complanata* S
Stubbspretmossa, *Herzogiella seligeri* S
Trubbfjädermossa, *Homalia trichomanoides* S
Kransmossa, *Rhytidiadelphus triquetrus*

Lavar

Gryngit filltav, *Peltigera collina* S
Skinnlav, *Leptogium saturninum* S
Skriftlav, *Graphis scripta* S

Svampar

Barticka *Oxyporus corticola* S
Gråbrun ängsfingersvamp, *Clavulinopsis umbrinella* NT
Hasselsopp, *Leccinum pseudoscabrum* S
Hasselticka, *Dichomitus campestris* S
Igelkottsröksvamp, *Lycoperdon echinatum* S
Kandelabersvamp, *Artomyces pyxidatus* NT
Kantarellmussling, *Plicaturopsis crispa* S
Kruskantarell, *Pseudocraterellus undulatus* S
Lindsåål, *Holwaya mucida* S
Lädersåål, *Encoelia furfuracea* S
Rökpipsvamp, *Urnula craterium* EN
Skumticka, *Spongipellis spumeus* NT
Stor aspticka, *Phellinus populicola* NT
Veckticka, *Antrodia pulvinascens* NT
Vågticka, *Spongiporus undosus* VU
Öronticka, *Antrodiella faginea*

Kärlväxter

Blåsippa, *Hepatica nobilis* S
Ormbär, *Paris quadrifolia* S
Trolldruva, *Actaea spicata* S
Lind, *Tilia cordata* S
Tibast, *Daphne mezereum* S
Vårärt, *Lathyrus vernus* S
Vätteros, *Lathraea squamaria* S
Vispstarr, *Carex digitata*
Lungört, *Pulmonaria obscura*
Skogstry, *Lonicera xylosteum*

NT = Sårbar VU = Sårbar
EN = Starkt hotad S = Signalart

lovade undersöka svampen närmare. Efter några dagar fick jag ett epost-meddelande från Klas att det med stor sannolikhet rörde sig om *Antrodiella faginea*. Den är funnen

på några ställen i Finland och detta är enligt Klas troligen det första fyndet i Sverige. I varje fall hittar jag den inte i Artportalen. Efter nya kontakter med Klas har han sedan funnit uppgifter om ett fynd på björk från Pålnoviken i Jukkasjärvi av L. Romell 1910. Detta fynd har sedan blivit ombestämt av Otto Miettinen 2005 till *Antrodiella faginea*. Otto Miettinen är en av författarna till uppsatsen om släktet *Antrodiella* i tidskriften Mykotaxon (Miettinen et al 2006). På Fungus info har jag därefter hittat en uppgift om att den är funnen i Västergötland 2008 som det då första och hittills enda fyndet i Sverige.

Klas har skickat mitt fynd av *Antrodiella* till Riksmuséet för vidare kontroll. Efter en del letande på internet har jag fått fram upp-

gifter om att arten förutom i Finland, där den är funnen på al, björk och *Salix*, även finns i Centraleuropa där den vanligtvis växer på lågor av ek, bok, avenbok.

Ett förslag till svenskt namn kan vara öronticka. Den är delvis hudfärgad, tunn, något flikad och svagt bucklig, ungefär som ett öra.

Referenser

- Jaederfeldt, K. 2003: *Tickboken*. Sveriges Mykologiska Förening. Uddevalla.
- Miettinen, O., Niemelä, T. & Spirin, W. 2006: Northern *Antrodiella* species: the identity of *A. semisupina*, and type studies of related taxa. *Mykotaxon* 96: 211-239.

Antrodiella faginea.
Foto: Bo Karlsson

Rättelse

En bildförväxling hade skett i Uno Sands artikel ”Carl Peter Thunberg – en botanisk legend” i det förra numret av *Daphne*, 21:1, sid 4-5. Bilden i artikeln visar en ung kanariepalm, alltså inte den art som bildtexten antyder. Bildtexten syftar istället på vidstående bild som visar *Cycas revoluta* och som är fotograferad av Thord Alderborn. Redaktionen påtar sig ansvaret för denna förväxling och beklagar givetvis det inträffade.

Inomhusogräs i blomsterhandlares och handelsträdgårdars växthus

ANDERS SVENSON

På senare tid har växter iakttagits som oavsiktligt kommit in med odlade växter och etablerat sig i odlingar inomhus eller i handelsträdgårdars utomhusavdelningar. Förekomsterna är mycket tillfälliga och växterna riskerar att snart rensas bort. Ändå kan det ha ett visst intresse att bevaka dem, speciellt på vintern när annan växtlighet är gömd under djup snö. Här redovisas några fynd som gjorts i handelsträdgårdar och blomsterhandlar. Det är främst i kaktusodlingar och större blomkrukor med suckulenter och andra långlivade krukväxter som man kan hitta dessa växter. En förutsättning för den här florán är givetvis att ogräsrensningen inte är alltför intensiv.

Växtfynd inomhus

Under några besök vintertid i handelsträdgårdars växthus och blomsterhandlar i norra Stockholmsområdet söktes sådana främmande inslag bland krukväxterna. Den vanligaste oavsiktligt spridda växten som påträffats i krukodling och andra anläggningar inomhus var krypoxalis, *Oxalis corniculata*. Den förekom bland annat i Brunnsvikens trädgård, Slottsträdgården Ulriksdal och Växus i Märsta, särskilt i större blomkrukor med äldre kaktusar. Tre ovanligare gräsarter har förekommit som ogräs i växthusen. Redan 1993 upptäcktes en liten planta av arabisk kavelhirs, *Setaria adhaerens*, i en kaktuskruka på Växus i Märsta. Även den närbesläktade arten sträv kavelhirs, *S. verticillata* var. *verticillata*, har påträffats i liknande miljö. Den hittades i en kruka i butiken Blomsterlandet i Märsta. Båda kavelhirsarterna är tidigare anträffade utomhus men sällsynt. En tuva av blodhirs, *Digitaria sanguinalis*, upptäcktes 1998 på Växus i Märsta. Arten fanns fortfarande kvar i februari år 2000. Den förekommer numera i odling som ettårig utplanteringsväxt, men sprids troligen

på annat sätt till rumsväxternas krukor än via handeln med utsättningsplanter.

Fina fynd i Ulriksdal

I flera krukor med äldre växter i handelsträdgården Slottsträdgården Ulriksdal förekom en liten växt tillhörig nässel familjen, nämligen den tvåkönade arten mosspilea, *Pilea microphylla*, som sannolikt inte hålls i odling med avsikt. Hela växten var bara 5 cm med nedliggande växtsätt och små, 5 mm långa motsatta blad. Det insamlade exemplaret hade enbart honblommor. Dessa var små och oansenliga och hade ett tretaligt hylle. Hösten 2003 förekom arten även i bonsaikrukor, d.v.s. låga krukor för odling av dvärgträd, i växtvaruhuset i Märsta, som under tiden bytt namn till Plantagen. Mosspilean härstammar från tropiska Amerika men förekommer naturaliserad t.ex. på Balkan (Ball 1963). Den är inte känd som förvildad utomhus i landet och klarar troligen inte av våra vintrar utan är hänvisad till växthusens varma klimat. Bland småplantorna i handelsträdgården i Ulriksdal fanns ytterligare en miniatyrväxt som efter en del bestämmningssvårigheter artbestämdes till *Hydrocotyle sibthorpioides*, en släkting till vårt spikblad, således. Arten förekommer spridd i tropikerna och är sannolikt inte avsiktligt odlad i handelsträdgården.

Trädgårdsvaruhuset i Märsta

Betydligt större, nästan meterhög, var den citronmålla, *Chenopodium ambrosioides*, som växte i kaktusodlingen i trädgårdsvaruhuset i Märsta. Citronmållan upptäcktes en av dagarna före jul 1999 och fanns kvar ännu i februari 2000. Dess mest utmärkande drag är den aromatiska citrusdoften. I övrigt är växten täckt av en kort behåring och har oskafade glandler. Även citronmållan kommer

ursprungligen från tropiska Amerika, men förekommer numera mer eller mindre tillfälligt i flera länder i Europa bland annat Sverige (Brenan 1963).

I trädgårdsvaruhuset Växus i Märsta upptäcktes en liten törel redan 1998. Några få exemplar växte i kaktuskrukor och de bestämdes preliminärt till dvärgtörel, *Euphorbia chamaesyce*. De saknade frukter och kunde därför inte med säkerhet bestämmas. Den här töreln kännetecknas av ranka, greniga och håriga stjälkar med tätt bladverk av ca 2 x 5 mm stora blad med osymmetrisk bas. När man bryter ett blad sipprar den vita mjölksaften fram. Töreln fanns kvar i februari 2000, fortfarande utan frukter, men senare fynd har styrkt arttillhörigheten. Dvärgtörel upptäcktes även i min trädgård 2003 bland krukodlade utsättningsplantor inköpta på varuhuset. Efter en tid i utomhusmiljö gick plantan i blom och satte frukt som klart visade vilken art det var. Sannolikt var det den arten som sågs i växthuset även tidigare.

Även skogsbräsma, *Cardamine flexuosa*, har förekommit i växthusmiljö. I några krukor med större krukväxter växte skogsbräsma tillsammans med andra oavsiktligt hållna inkomlingar. Ett miniatyrexemplar av pilgrimsveronika, *Veronica peregrina*, satt i en bonsaikruka vid ett besök på Växus i Märsta. Det var den kala formen, ssp. *peregrina*, som har påträffats några gånger utomhus i handelsträdgårdar.

Intresset för den här speciella floran har väckt en del förundran bland personal och andra kunder i handelsträdgårdarna och trädgårdsbutikerna. Det gäller att inte avslöja för nitiska butikägare att det är just ogräsen som är det intressanta i krukorna. Att flera av de växthus som besökts inte omnämns här kan bero på alltför intensiv ogrärensning.

Fynd

Förteckningen av fynd är ett urval och gör inte anspråk på fullständighet. Belagda fynd förvaras tillsvidare i min privatsamling förutom ett som lämnats till Naturhistoriska riksmuseet. Thomas Karlsson har kontrollerat

de flesta bestämningarna och Pertti Uotila har dessutom granskat citronmållan. Erik Emanuelsson bestämde arttillhörigheten för *Hydrocotyle sibthorpioides*. Samtliga fynd är från landskapet Uppland.

Cardamine flexuosa, skogsbräsma, Slotts-trädgården Ulriksdal, i krukor med större växter, t. ex. *Ficus*, 2000-03-23 (AS00008).

Chenopodium ambrosioides, citronmålla, trädgårdsvaruhuset Växus, Märsta, i anläggning med krukodlade kaktusar, 1999-12-17, kontrollerad av Erik Emanuelsson och Pertti Uotila (AS99178).

Digitaria sanguinalis, blodhirs, trädgårdsvaruhuset Växus, Märsta, i kaktuskruka, 1998-10-10 (AS98248)

Euphorbia chamaesyce, dvärgtörel, trädgårdsvaruhuset Växus, Märsta, i kaktuskruka, 1998-10-10 (AS98247)

Hydrocotyle sibthorpioides, Slottsträdgården Ulriksdal, ogräs i krukor med odlade krukväxter, 2000-01-23, (AS00006, S)

Oxalis corniculata, krypoxalis, trädgårdsvaruhuset Växus, Märsta, i kaktuskruka, 1998-10-10 (AS98246)

Pilea microphylla, Slottsträdgården Ulriksdal, i bonsaikrukor, 2000-01-20 (AS00004); Plantagen Märsta 2003-10-27

Setaria adhaerens, arabisk kavelhirs, trädgårdsvaruhuset Växus, Märsta, i kaktuskruka, 1993-02-21

Setaria verticillata var. *verticillata*, sträv kavelhirs, i trädgårdsaffären Blomsterlandet, Arlandastad, i kaktuskruka, 2000-02-18 (AS00002)

Veronica peregrina ssp. *peregrina*, pilgrimsveronika, trädgårdsvaruhuset Växus, Märsta, i bonsaikruka, 2000-05-27 (AS00245).

Litteratur

Ball P.W. 1963: *Pilea*, i Tutin, T.G. m. fl. utg., *Flora Europaea*, Cambridge University Press, Cambridge, Vol. I, p. 68.

Brenan J.P.M. 1963: *Chenopodium*, i Tutin, T.G. m. fl. utg., *Flora Europaea*, Cambridge University Press, Cambridge, Vol. I, p. 92-95

Loppfrö, *Plantago afra*, funnen i Småland och Uppland

ANDERS SVENSON OCH HÅKAN ANDERSSON

Loppfrö har oväntat dykt upp på några L-ställen i landet under de senaste åren. Arten är inhemsk närmast i Sydeuropa men har spritts utanför detta område, kanske mest beroende på att den använts som läkeväxt. Arten är lik sandkämpar, *P. arenaria* och otaliga är de gånger vi sökt efter de artskiljande karaktärer som man bara kan se på nära håll. Med lite träning kan dock loppfrö skiljas från sandkämpar även på avstånd. Välutvecklade plantor av loppfrö är annorlunda med toppgrenarna samlade i en flocklik blomställning. Hos sandkämpar är toppgrenarna oftast klastiskt anordnade med endast en eller några få grenar fästa vid varje förgreningspunkt i stjälkens övre del. Viktigaste skillnaden är annars förekomsten av glandelhår hos loppfrö, vilka bäst studeras med lupp på blomskaften.

Loppfrö dök upp i hamnområdet i Mörbylånga på Öland 2006, funnen av Karl Gustaf Nilsson, Hallsberg, Berit Ragné, Nora och Elvi Erikson Arvika, och fanns kvar åtminstone året därpå enligt uppgifter i Artportalen. Sedan dess har arten dykt upp på två avfallstippar. I Småland påträffades loppfrö för första gången på kommunens avfallsanläggning i Vimmerby. Nio plantor växte där tillsammans med sandkämpar i augusti 2009. Senare, i september samma år, upptäcktes arten på Edstippen i Upplands-Väsby. En planta växte på plan mark intill högar av tippmassor. Hit skickas avfall från ortens industrier och butiker, avfallet krossas och siktas innan den finpartikulära fraktionen deponeras som täckmaterial över tippat grovavfall. Båda tippfynden kan ha sitt ursprung i fågelfrörester. På Edstippen växte loppfröet isolerat utan andra följeväxter, men ett stycke ifrån förekom flera typiska fågelfröarter. Bland dessa noterades sesam, japansk hönshirs, durra, ogräsdurra, kavelhirs m.fl. (*Sesamum orientale*, *Echinochloa*

esculenta, *Sorghum bicolor*, *S. halepense* och *Setaria italica*). Även sandkämpar förekom här i stora mängder. I närheten av växtplatsen för smålandsfyndet förekom förutom sandkämpar några arter som antyder ursprung i deponerat rötslam, som tomat, vattenmelon och melon (*Solanum lycopersicum*, *Citrullus lanatus*, *Cucumis melo*). Ytterligare en uppländsk förekomst av loppfrö uppträcktes 2008 i Uppsala på ett område som fram till 2007 använts som kompostanläggning för avfall från Botaniska trädgården. Kompostanläggningen låg i anslutning till trädgården och utrymdes 2007 eftersom markägaren, det kommunala fastighetsbolaget, hade andra planer för markanvändningen. I det tunna jordlagret som återstod året därpå grodde frön av ett antal arter av vilka de flesta förekom i odling inne i Botaniska trädgården. Fem plantor av loppfrö växte här tillsammans med sandkämpar och ett stort antal andra mer eller mindre exotiska trädgårdsrymlingar. Utan tvekan hade loppfröet spritts med avfall från odlingar inne i trädgården 2006 eller tidigare.

Fynddata:

Småland Vimmerby fig, Toppestens avfallsanläggning, 6396468, 1504342 ± 10 m schaktmassestipp, jordplan 2009-08-13 belägg Anders Svenson AS09217 (S).

Uppland Ed fig, Edstippen, Upplands-Väsby, 6598943, 1615091 ± 10 m, tipp, krossat industri- och butiksavfall, funnen av Håkan Andersson under Botaniska Sällskapet adventivkursion 2009-09-12 belägg Anders Svenson AS09339 (S)

Uppland Uppsala fig Botaniska trädgårdens f.d. kompostanläggning 6638084, 1602330 ± 10 m jordplan 2008-06-22 Håkan Andersson, fotodokumentation.

Bild se omslagets baksida.

Sällskapet's exkursion på Näsberget

HANS RYDBERG

En liten, men tapper skara besökte den 7 augusti Näsberget utanför Björnlunda i Sörmland. Exkursionsledare var Hans Rydberg, som besökt berget sedan början av 1970-talet och som känner berget väl. Vädret var mulet och övergick småningom i lätt regn.

Näsberget är en artrik växtlokal, med nära 300 registrerade kärlväxter inom ett mycket litet område. Hagen betas av kreatur och bete har sannolikt förekommit, troligen med avbrott, hundratals år bakåt i tiden. Markerna har i perioder varit helt öppna, ibland igenväxande men idag är trädkiktet gles och buskiktet måttligt. Markerna betas med EU-stöd och som följd av de höga naturvärdena ingår backen i Natura 2000. Markägaren är mycket naturintresserad och sköter markerna fördömligt.

Näsberget visade sig vid exkursionen inte från sin allra bästa sida. Den extremt varma och torra perioden under några veckor i juli hade i kombination med betet gjort att växtligheten delvis torkat bort. Örtor som borde ha blommat var antingen överblommade eller stod i begrepp att göra det. De två senaste veckornas skyfall i kombination med värme hade gett återväxt av nya skott och hagen lyste därför grön på nytt. Bättre förhållanden rådde på strandängen, men maderna var översvämmade och svåra att beträda.

Trots att hagen inte uppvisade den blomsterprakt som den brukade, kunde exkursionsdeltagarna notera flera för trakten ovanliga växter. I torrbacken växte stora mängder ängshavre, backtimjan och flentimotej. Backklövern var överblommad och jordklövern som vissa år finns mycket av, kunde vi inte alls se. På bergkrönet hade vi en fin utsikt över Storsjön och tre trutar seglade över rastplatsen. På sluttningen ned mot maden växte arter som lundtrav, liten getväppling, ljus solvända och

kortbladig spåttistel. Getväpplingarna här såg ut som ett mellanting mellan stor och liten getväppling, kanske en mellanform. I torrbacken växte även svampen skinnticka – en art vi annars förknippar med sandiga skogsbilvägar och tallhedar.

Nere vid kärmaden öppnade sig fält av nickskära med sina grovt sågade, oflikade, lansettlika övre stjälkblad. Även brunskäran fanns här som jämförelse. I strandkanten växte ståtliga stånd av vattenskräppa samt den flockblommiga arten vattenmärke. I det litet blötare partiet fanns också vattenstäkra, även den en flockblommig växt med halvt krypande växtsätt och vita, något rosatonade, täta, väl avgränsade blomflockar. I lugnvattnet innanför vassarna såg vi också rikligt med stor andmat och vanlig andmat samt dyblad. Bland stråväxter fanns naturligtvis jättegröet med sina vida plymer samt den betydligt klenare knappsäven med sina mörkgröna, runda, kala strån som i toppen avslutas med ett spolförmat, brunaktigt ax. Några storväxta starrar kunde vi också njuta av. Först såg vi en stadig tuva av bunkestarr, sedan ett bestånd av jättestarr och slutligen några stånd av slokestarr – alla typiska för sjöstränder av mesotrof – eutrof karaktär. I strandskogen innanför maden växte ett par bestånd av trolldruva, där några exemplar hade en vitaktig beläggning på frukterna, samt en matta av sprödarv – en nejlikväxt lik lundarv men med en betydligt vekare, sprödare stjälk som lätt går sönder om man plockar med växten mellan fingrarna.

På tillbakavägen följde vi bergets baksida, där en betydligt magrare vegetationstyp uppträder. Här växer under hösten åtskilliga arter vaxskivlingar, men vi var ute för tidigt för att se någon av dessa. I stället såg vi en stor samling av grynsockpar, samt några björksoppar och blek toffelskråling – den senare en

anspråkslös svamp med en nästan hudfärgad hatt försedd med vita noppor i ring längs hattkanten. I närheten växte rödbrun trattskevling samt stornopping – en rödsporig ängssvamp, ej ovanlig men typisk för naturbetesmarker.

Näsberget har en artrik träd- och buskflora och vi kunde se några av de mindre vanliga arterna som skogstry, berberis, vägtorn och trubbhagtorn. Vi diskuterade sedan en rosenbuske, vilken hade kala, lansettlika småblad, klolika taggar samt frukter med lös, fluffig stiftsamling. På frukterna hade foderbladen börjat falla av och vi trodde först att det rörde sig om stenros, *Rosa canina*. Frukterna var dock i de närmaste klotrunda, av samma form som hartsros. Senare såg vi en buske av samma

typ med mer typiska, långsmala nypon och vi bestämde oss för att kalla den för kal stenros – en art som mycket väl kan vara förbisedd i inlandet. Den tycks emellertid värmekrävande och är därför vanligast i kusttrakter, men i klimatiskt gynnade lägen kan den säkert dyka upp på många håll.

Exkursionen avslutades i lätt regn och deltagarna tycktes nöjda med besöket på Näsberget. Exkursionsledaren rekommenderade ett förnyat besök litet tidigare på året – under maj-juni eller mitten av juli, då blomningen oftast är mer intensiv, eller varför inte i september-oktober goda svampår då hagen prunkar av ängssvampar i glada färger.

Blek toffelskräling, *Tubaria conspersa*.
Foto: Staffan Kihl

Upplandsfloran

Ingen har väl missat att Upplandsfloran kom ut i slutet av november?
Man kan köpa floran antingen via att beställa den på: upplandsflora@gmail.com eller köpa den direkt hos någon av nedanstående:

Mora Aronsson, Övergran, 070-668 26 82, mora.aronsson@artdata.slu.se

Joakim Ekman, Stockholm, 08-663 34 47, joakim.ekman@swipnet.se

Kerstin Frostberg, Sigtuna, 070-515 66 06, kerstin.frostberg@telia.com

Gustav Johansson, Enköping, 070-690 47 71, Gustav@hydrophyta.se

Lena Jonsell, Uppsala, 070-280 27 51, lena.jonsell@swipnet.se

Sture Nordmark, Färentuna, 073-216 16 29, sture.nordmark@hotmail.com

Dessutom säljs boken på Biotopia i Uppsala och hos vissa bokhandlare.

Vi är några som jobbar med ett supplement till Upplandsfloran, främst uppgifter mellan 2006 och 2010 (floran innehåller i huvudsak uppgifter fram till 2005) och vore tacksamma om så många uppgifter som möjligt för framför allt sällsynta arter rapporteras på Artportalen före sommaren. Uppgifterna kan alternativt skickas till Joakim Ekman, se kontakt ovan. Vi är även intresserade av uppgifter från inventeringsperioden som av olika anledningar inte kommit med i floran, samt sådant som blivit fel i floran.

Mora Aronsson

Projekt Stockholmstraktens mossor

Kontaktperson: Niklas Lönnell, Box 25195, 750 25 Uppsala
niklas.lonnell@comhem.se (hem), niklas.lonell@botan.su.se
070-574 57 96, 070-720 57 82

Floraväktaransvariga

Stockholms län (AB) Anders Svenson, Grangärde, 590 39 Kisa
anders.svenson@live.se
0494-37022, 0702-928140

Uppsala län (C) Kerstin Frostberg, Gärdesgatan 7, 193 32 Sigtuna
kerstin.frostberg@telia.com
08-592 555 87 (hem)

Södermanlands län (D) Bo Karlsson, Måsvägen 26, 641 93 Katrineholm
bovil@telia.com
0150-39197

Botaniska Sällskapet i Stockholm - styrelse 2010

- Ordförande Ida Trift, Östgötagatan 2, 116 25 Stockholm,
ida@trift.se, 08-6644622 (hem)
- Vice ordf. Sture Nordmark, Sätuna, 179 97 Färentuna,
08-56042815, sture.nordmark@hotmail.com
- Sekreterare Kerstin Frostberg, Gärdesgatan 7, 193 32 Sigtuna,
kerstin.frostberg@telia.com, 08-59255587
- Kassör Martin Schmalholz, martin.schmalholz@botan.su.se
0735-797039
- Ledamöter Joakim Ekman, joakim.ekman@swipnet.se,
08-6633447
- Margareta Danielsson, margareta.danielsson@vinnova.se
08-6439699
- Tor Jonzon, Gröna gatan 3C, 754 36 Uppsala
tj@mac.se, 018-243488, 0708-656767
- Staffan Kihl, s.kihl@telia.com,
08-7110296, 0702-888897
- Jessica Lindgren, Rydbo Saltsjöbadsv. 11, 18494 Åkersberga
0704-672999, jplindgren@telia.com
- Björn Ringselle, Ibsengatan 61, 168 47 Bromma,
0736-672486, shatiz@gmail.com
- Anders Svenson, anders.svenson@live.se,
0494-37022, 0702-928140

Upplands botaniska förening - styrelse 2010

- Ordförande Alexandra Holmgren, Kungsgatan 53A 753 18 Uppsala,
alexandra.holmgren@gmail.com, 018-157712 (hem)
- Vice ordf. Henrik Berg, Lästmakargatan 1B, 754 34 Uppsala,
henrik.berg@spray.se, 018-504370 (hem), 018-195109 (arb.)
- Sekreterare Ellen Salomonsson, Sernanders väg 3, 752 61 Uppsala,
ellen.salomonsson@gmail.com
- Kassör Norbert Häubner, Blodstensvägen 39, 752 58 Uppsala,
norbert.haebner@ebc.uu.se, 018-4955922
- Ledamöter Anna Bergsten, anna.bergsten@ebc.uu.se
Lisel Hamring, lisel.hamring@gmail.com
Geir Løe, geir.loe@gmail.com

Daphne

Årgång 21, Nr 2 2010

Innehåll

- 1 Redaktören har ordet
- 2 Åtgärdsprogram för ängsskäreplattmal - *Elisabet Odhult*
- 4 Fyndet vid Tranemåla gård - *Sonja Strömkvist Blycker*
- 5 Bråtamossen - en intressant våtmark i västra Sörmland - *Hans Rydberg*
- 8 Vinterbotanik - *Patrik Engström*
- 10 Floraväkeriet i Stockholms län 2010 - *Anders Svenson*
- 14 En fascinerande landskapsblomma - *Staffan Kihl*
- 16 Växter kring Torslunda växthus - *Patrik Engström*
- 17 Nya göingska strövtåg - Milloraprojektet 2010 - *Kerstin Frostberg*
- 20 Nu har jag flyttat från östra till västra Södermanland - *Klas Jaederfeldt*
- 21 Öronticka, *Antrodiella faginea*, i Sörmland och Sverige - *Bo Karlsson*
- 22 Rättelse
- 23 Inomhusgräs i blomsterhandlares och handelsträdgårdars växthus - *Anders Svenson*
- 25 Loppfrö, *Plantago afra*, funnen i Småland och Uppland - *Anders Svenson & Håkan Andersson*
- 26 Sällskapetets exkursion på Näsberget - *Hans Rydberg*

Loppfrö, *Plantago afra*, på Edstippen, Upplands-Väsby 2009.
Foto Håkan Andersson